

O

OPERAN

LÄRARHANDLEDNING TILL

VAR ÄR SMÖRGÅSEN?

OM LÄRAR- HANDLEDNINGEN

Denna lärarhandledning kan du se som en inspirationskälla till ett fördjupande efterarbete i klassrummet. Du som lärare känner eleverna bäst och kan förhålla dig fritt till handledningens innehåll och övningar samt anpassa dem efter elevernas intressen och behov. Utöver information om operahuset och föreställningen består lärarhandledningen av två korta uppvärmningsövningar, en metod för eftersamtal samt tematiska lekar och övningar knutna till operaföreställningen *Var är smörgåsen?* Övningarna kan göras individuellt, i större eller mindre grupper och kan knytas till ett flertal skolämnen.

Alla förstår och upplever scenkonst på sitt sätt. Vi har alla olika erfarenheter med oss som individer som färgar av sig på vår upplevelse av en föreställning, och det finns inga reflektioner som är rätt eller fel – alla har vi rätt till vår egen tolkning! Scenkonstupplevelsen är dock inte enbart subjektiv utan även kollektiv. Ni som publik är publik tillsammans, och dessutom är både ni och föreställningen en del av vårt gemensamma samhälle. Ett efterarbete i klassrummet kan bidra till ett utbyte av perspektiv och en fördjupad förståelse av både den individuella och den kollektiva upplevelsen. Arbetet kan väcka nya frågor och funderingar hos både elever och lärare, och förhoppningsvis kan lärarhandledningen ge stöd och inspiration i detta.

Mycket nöje!
Unga på Operan

INFÖR BESÖKET PÅ OPERAN

Vi på Kungliga Operan önskar er alla en så bra scenkonstupplevelse som möjligt. Här kommer därför lite information som vi tycker kan vara bra att ha med sig inför ett besök hos oss.

FÖRBEREDELSE

Berätta gärna för eleverna i god tid att ni ska hit och ta del av operaföreställningen *Var är smörgåsen?* Förklara till exempel hur ni kommer ta er till Operan och hur länge ni ska vara här. Berätta också lite om föreställningen ni ska se! Ni kan även läsa några av Pija Lindenbaums böcker eller lyssna på inspelad opera för att bekanta er lite med operagenren och Lindenbaums konstnärskap (se tipslistan långt bak). På så sätt är ni alla bättre förberedda på vad som ska hända.

TID OCH PLATS

Kungliga Operan ligger vid Kungsträdgården. Hit går tunnelbanans blå linje (hållplats Kungsträdgården) och flera busslinjer. Från Centralstationen tar det ungefär tio minuter att promenera. Föreställningen *Var är smörgåsen?* spelas på scenen Rotundan, med ingång från Jakobs Torg. Dörrarna till Operan öppnar 20 minuter innan föreställningen. Kom gärna i god tid så ni hinner hänga av er och kanske gå på toaletten i lugn och ro. Observera att man inte blir insläppt i salongen om man kommer för sent! Föreställningen börjar när dörrarna öppnas till salongen. Föreställningen är cirka 50 minuter lång och är utan paus.

MAT, DRYCK OCH TELEFONER

I samband med föreställningar på scenen Rotundan har Operans caféer inte öppet, men det går givetvis bra att ta med sig egen frukt eller liknande. Ibland kan vi erbjuda plats att äta medhavd matsäck hos oss. Hör av er i god tid till skolforestallning@operan.se om ni vill äta hos oss. Vi har begränsad plats och kan tyvärr inte garantera att det finns rum för alla. Det finns inte möjlighet att värma mat. Vi vill påminna er om att det inte är tillåtet att ta med mat eller dryck in i salongen! Mobiler och annan elektronisk utrustning som kan orsaka störningar ska vara avstängda under föreställningen. Det är inte tillåtet att filma eller fotografera under föreställningen, men detta går bra att göra under applåderna.

LÄRARENS ROLL

Hos oss är även du som lärare publik. Vi är måna om din upplevelse och vill påminna om att din nyfikenhet och lust smittar av sig på eleverna. Vi förstår att du har ett stort ansvar, men vi hoppas att även du får möjlighet att fokusera på föreställningen. Fråga gärna publikvärdarna på plats om det är något du eller ni som klass undrar. De vet det mesta om operahuset och föreställningen!

OM FÖRESTÄLLNINGEN

Var är smörgåsen? handlar om Pojke. Pojke kallar sig för specialist. Han tar hand om sina kaktusar, vet mycket om flygplan och tycker om när saker står på rad. Smulor på golvet däremot är bland det värsta han vet! Pojkes familj, Mamma, Pappa och storasyster Ljudit, förstår sig inte på Pojke. De tycker han är märklig och annorlunda. De tjatar och stör, tycker Pojke. En dag upptäcker Pojke att det bor någon mer i deras hem – det finns en inneboende i Pojkes garderob. Det är Gunnel Laurin som glömdes bort där i garderoben som barn och som nu har blivit gammal. Hon trivs ganska bra som inneboende. Mötet mellan Pojke och Gunnel Laurin är varmt och vänskapligt, och på något sätt förstår och ser de varandra: självklart är det okej att vara specialist.

UPPVÄRMNING

När ni är tillbaka i klassrummet och ska påbörja efterarbetet uppmuntrar vi er att göra en kort uppvärmningsövning innan ni sätter i gång. Det bidrar till att skapa ett tillåtande rum och är ett bra sätt att få i gång både kropp och minne.

ÖVNING 1 – MINNESRUNDA

Be varje elev rita eller skriva ner sitt starkaste minne från föreställningen. Det kan vara kort eller långt, en liten detalj eller en större händelse. Begränsa gärna tiden och uppmuntra eleverna att ta det första de kommer på. Gå därefter ett varv och låt varje elev dela med sig av sitt minne.

ÖVNING 2 – MINNESRAD

Be eleverna ställa sig på en lång rad. Från radens ena ände går en stegrande skala från »nej, jag minns inte alls« till mittens »jag minns helt okej« till andra ändens »ja, jag minns mycket väl«. Säg olika påståenden kopplade till föreställningen *Var är smörgåsen?* och låt eleverna svara genom att ställa sig på raden, på den plats på skalan som de tycker stämmer bäst överens med deras eget minne. Förslag på påståenden: Jag minns... hur föreställningen började / hur kläderna såg ut / hur många musiker det var på scenen / var jag satt i rummet / hur golvet såg ut / färgerna på ljuset / att det kom rök ur ugnen / att mamman sjöng om en smörgås / att det stod kaktusar på Pojkes rum.

EFTERSAMTAL

– *beskriva, tolka, associera*

Inför ett fördjupande eftersamtal om operaföreställningen och era upplevelser är det viktigt att påminna eleverna om att alla är fria att göra sina egna tolkningar. Bejaka det eleverna har tagit fasta på och använd deras nyfikenhet som inspiration i det vidare arbetet.

Ett bra sätt att påbörja ett samtal är genom att först *beskriva* så objektivt som möjligt vad ni har varit med om genom frågor som: Hur såg scenrummet ut? Vilka saker, möbler och instrument såg ni på scenen? Hur såg musikerna, sångarna och skådespelarna ut? Vad gjorde de? Hur lät sången och musiken?

Sedan kan ni börja *tolka* det som utspelade sig under föreställningen. Kom ihåg, det finns inga rätt eller fel! Vad handlar föreställningen om? Vilka personer är med i berättelsen? Varför gjorde de olika personerna så som de gjorde? Vad tror ni föreställningen vill berätta?

Slutligen kan samtalet bli mer *associativt* och personligt. Vilka frågor eller känslor väcker föreställningen hos dig? Får den dig att tänka på något speciellt? Fanns det delar av föreställningen du kände igen dig i? Vilka och på vilket sätt?

TEMA: MITT I EN FAMILJ

ÖVNING 1 – ATT LEVA TILLSAMMANS

Var är smörgåsen? utspelar sig i hemmet. I föreställningens hem bor Pojke med sina föräldrar, sin syster och sina kaktusar. Att leva tillsammans kan vara både tryggt och roligt men också utmanande. Det är inte alltid så lätt att ha en familj omkring sig.

DISKUTERA TILLSAMMANS

- Vad är en familj?
- Kan familjer se olika ut, hurdå?
- Hur tycker ni det kan kännas att vara del av en familj?
När känns det bra, när känns det mindre bra?
- Hur kan man göra så att alla får plats och mår bra i ens hem?
- Vad är viktigt att tänka på när man lever tillsammans?

ÖVNING 2 – FAMILJENS MASKINERI

Koreografin en viktig del av *Var är smörgåsen?* Dansen och rörelserna berättar om familjens liv och vardag tillsammans, och när de olika familjemedlemmarna rör sig enskilt och tillsammans kan nästan upplevas som ett slags maskineri. I vissa situationer är rörelserna väldigt lika och personerna rör sig synkront, i andra situationer skiljer sig personernas rörelsemönster åt.

Gör plats i rummet så ni kan röra er fritt utan att stöta ihop. Be varje elev tänka på en specifik person i sin familj eller närhet och sedan röra sig runt i rummet som den personen. Rörelserna kan både vara abstrakta och dansanta, och åt det mer naturtrogna och realistiska hållet. Sätt gärna på musik och uppmuntra eleverna att utforska personens sätt att röra sig på: om personen skulle ha en egen dans hur skulle den dansen se ut? Rör personen sig snabbt eller långsamt? Är rörelserna mjuka och runda eller hårda och kantiga, eller kanske en blandning? Om personen skulle ha en specifik position kopplad till sig hur skulle den positionen då se ut? Skulle den exempelvis ställa sig med armarna i kors, hålla sig för öronen eller sätta sig på huk?

Fortsätt dansa och röra er som era utvalda personer, men nu ska klassen även rikta uppmärksamheten åt resten av gruppen och försöka röra sig synkront. Till en början görs detta genom att lyssna på dig och dina instruktioner. Du säger »när jag om en stund säger NU! ska ni alla...« Förslag på rörelser: ... sätta er ner, stå still, snurra runt, göra ett hopp, ta upp armarna över huvudet, vricka på rumpan, titta till vänster. Sedan ger du olika instruktioner och säger »NU!«

FÖRDJUPANDE STEG

Efter en stund kan ni låta övningen övergå i att klassen ska försöka känna in varandra och göra synkrona rörelser tillsammans utan att någon tar kommandot eller säger något. Som om klassen rör sig som en gemensam kropp. Det är en bra idé att hålla er till två-tre rörelser som exempelvis stå still eller sätta sig och börja gå igen. Till en början kan det verka svårt men övar man sig blir gruppen med tiden mer om mer lyhörda och synkade.

ÖVNING 3 – ETT EGET RUM

Då kan ni rodde runt å slamsa som ni vill

Men inte här

Den här avdelningen är bara MIN

(CITAT UR FÖRESTÄLLNINGEN)

På Pojkes rum är det Pojkes regler som gäller. Han gillar när det är tyst och saker står på rad. Smulor på golvet får det absolut inte finnas på hans rum!

Be varje elev rita eller skriva fritt på frågan: »hur skulle ditt eget rum se ut om du fick bestämma?« Som inspiration kan du ställa följdfrågor som: vilka färger och former finns det? Finns det många eller få grejer? Står sakerna på rad, är de undångömda i lådor eller ligger de huller om buller i stora högar? Vill du vara på rummet ifred eller ska det finnas kompisar, djur eller familj där också? Vilka ljud vill du ha i rummet? Hur ska det kännas där? Trångt, varmt, roligt eller något helt annat?

När alla är klara med sina ritningar eller beskrivningar går ni ett varv så varje elev får möjlighet att presentera sitt (fantasi)rum och sina tankar kring det.

TEMA: ATT FÅ VARA SIN EGEN

ÖVNING 1 – NÄR MAN INTE BLIR FÖRSTÅTT

*riktig kille
lever bus
åker traktor
prövar snus
var som andra
killar nu*

(CITAT UR FÖRESTÄLLNINGEN)

Pojkes familj förstår sig inte riktigt på honom. De tycker han är märklig och inte som andra barn, och de ifrågasätter allt från hans intressen till hans sätt att klä sig eller vara på. I Pojkes hem är det faktiskt bara den inneboende Gunnel Laurin som låter honom vara den han är.

DISKUTERA I HELGRUPP

- Varför tycker Pojkes familj att han är annorlunda? Hur vill de att han ska vara i stället?
- Hur reagerar Pojke när familjen ifrågasätter hans sätt att vara på?
- Hur tycker ni det kan kännas när man måste leva upp till andras förväntningar på hur man ska vara?
- Hur uppstår idéer om vad som anses vara normalt och vad som anses vara annorlunda? Och kan idéer om det 'normala' och det 'annorlunda' både vara positivt och negativt? Hurdå i så fall?
- Vad brukar ni göra när folk inte förstår er?
- Är det viktigt att ha någon i sin närhet som accepterar en för den man är utan att ställa en massa frågor? Varför det i så fall?

ÖVNING 2 – HJÄLPAS ÅT!

Gunnel Laurin är den enda i hemmet som förstår och accepterar Pojke. När han berättar att han inte kan gå över golvet på grund av smulor ställer hon inga frågor utan hjälper till att bygga en spång eller en bana som kan föra Pojke till toaletten – utan att behöva nudda golvet.

Hjälps åt att bygga en bana som kan ta er från ena änden av rummet till den andra. Ni kan använda er av möbler, kläder, olika saker och grejer samt era kroppar. När ni är klara med banan ska alla försöka ta sig genom rummet utan att nudda golvet. Stöd och hjälp varandra det bästa ni kan! Kom ihåg att turas om ifall ni använder kroppar i er bana!

ÖVNING 3 – GÖR ER EGEN KAKTUSSAMLING

Pojke i föreställningen har ett stort intresse för kaktus. Kaktusarna är nästan som kompisar, och på hans rum står en hel samling av olika sorter på rad: *Amasonikus*, *Turbinkampus*, *epifillum aj!*, *Parodia*, *Opuntia*, *lilla lilla Iohofora* och *Espostea* (citater ur föreställningen)

Be eleverna göra egna kaktusar. Antingen individuellt eller i par. Ni kan välja att göra kaktusen som en skulptur av exempelvis kartongpapper, målade toarullar och mjölkkartonger, eller så kan ni rita eller måla en kaktus i valfri storlek. Leta inspiration i böcker eller på internet – det finns upp mot 2000 olika sorters kaktusväxter att inspireras av!

När alla är klara med sina kaktusar kan ni samla dem och göra en utställning. Låt varje elev presentera och berätta lite om sin kaktus. Varför valde du just denna kaktus? Vad gillar du med den? Har den ett namn – antingen ett naturvetenskapligt namn eller ett smeknamn? Hur gjorde du din kaktus?

TEMA: FÖRÄNDRINGAR I KROPP OCH RUM

ÖVNING 1 – »ALLTSÅ NÄ-Ä, DET ÄR NÅT, NÅT ÄR'E«

I *Var är smörgåsen?* börjar familjen ana att det är någonting märkligt som händer i deras hem. Saker försvinner och byter plats. Det är plötsligt gråa hår i borsten och av mackan finns det bara smulor kvar.

Dela in klassen i två grupper. Grupp 1 börjar inne, Grupp 2 går ut och väntar utanför dörren. Innan grupp 2 lämnar klassrummet ska de titta noga runt i rummet och försöka minnas hur det ser ut. Vilka saker står framme? Var är de placerade i rummet? Hur är möblerna, gardinerna och kläderna?

Grupp 2 går ut och väntar. Nu ska grupp 1 förändra rummet genom att göra fem ändringar som ni tillsammans kommer överens om. Det kan exempelvis vara att ta undan vissa saker eller lägga fram nya, dra för en gardin, vända en stol eller skriva något på tavlan. När ni är klara med era förändringar ber ni grupp 2 komma tillbaka in i rummet. De ska nu försöka upptäcka och gissa vilka förändringar som gjorts. Om det är svårt för gruppen att komma på alla fem förändringar får ni hjälpa till genom att ge ledtrådar tills gruppen har gissat alla rätt eller ger upp. Då är det dags att byta. Grupp 1 tittar en sista gång runt i rummet innan de lämnar det. Grupp 2 stannar kvar och gör fem nya förändringar som grupp 1 sedan ska försöka upptäcka. Upprepa övningen så länge det är kul!

ÖVNING 2 – GESTALTA FÖRÄNDRING

Gunnel Laurin har bott i Pojkes garderob i många år. När hon första gången gick in i garderoben var hon ett barn på kalas, nu är det en äldre kvinna med långt hår som kliver ut i rummet. Hon har förändrats.

Be klassen gå ihop i par eller mindre grupper. Eleverna turas om att vara skådespelare. Den elev som är skådespelare bestämmer sig för en figur eller person hen vill gestalta. Det kan exempelvis vara ett barn, en robot eller en förälder. Säg inte högt vad det är! Skådespelaren går runt en stund i rummet som figuren eller personen. Efter ett tag går figuren in i en garderob, ut av en dörr eller bakom ett skynke. De andra i gruppen räknar högt till tio varefter skådespelaren kommer ut igen, men nu har figuren förändrats! Figuren kan ha blivit gammal eller pytteliten eller ha förvandlats till ett djur, en möbel eller en växt. Använd fantasin – vad som helst är möjligt! Gå runt en stund som den förvandlade figuren, och när skådespelaren känner sig färdig säger hen »klar«. Gruppen applåderar och får nu möjlighet att gissa vad eller vem klasskompisen gestaltade. Därefter byter ni så en annan i gruppen får vara skådespelare.

TIPS & LÄNKAR

DET MAGISKA HUSET – en webserie från Unga på Operan

<https://www.operan.se/unga/det-magiska-huset/>

KUNGLIGA OPERANS SPOTIFY-PROFIL MED ETT FLERTAL SPELLISTOR

<https://open.spotify.com/user/kungligaoperan?si=1f39fd38ead64fa3>

BÖCKER AV PIJA LINDENBAUM (URVAL) *Vitvivan och Gullsippan, Pudlar och pommes, Doris drar, Siv sover vilse, Kenta och barbisarna, När Åkes mamma glömde bort, Gittan och fårskallarna*

VAR ÄR SMÖRGÅSEN?

Konstnärligt team & medverkande

MEDVERKANDE TEAM

POJKE *Lisa Larsson*

MUSIK *Niklas Brommare*

GUNNEL LAURIN *Ulrika Skarby*

TEXT *Pija Lindenbaum*

PAPPAN *Staffan Liljas*

REGI & KOREOGRAFI *Carl Knif*

MAMMAN *Jessica Elefant*

SCENOGRAFI & KOSTYM *Pija Lindenbaum*

LJUDIT *Anna Stenberg*

LJUS *Jukka Huitila*

DIRIGENT *Staffan Mårtensson*

MUSIKER UR KUNGLIGA HOVKAPELLET